

Una aproximació a la ciutat de Balaguer a través de les fonts escrites de l'alta edat mitjana

Tant les fonts escrites com l'arqueologia ens demostren que la ciutat de Balaguer té el seu origen a l'alta edat mitjana. No tenim, de moment, cap resta ni arqueològica ni monumental, ni cap menció escrita que ens dugui més enllà dels segles VIII i IX.

L'any 863, segons el monjo Aimoi de Saint-Germain-des-Prés, que va escriure la *Crònica de la invenció i translació del cos de sant Vicenç des d'Hispania fins al monestir de Castres*, la comitiva que traslladava el cos del sant va passar per l'*oppidum Balagivum*, d'on va sortir un nombrós grup de gent a venerar les despulles del màrtir, que va obrar un miracle fent que una dona cega recobrés la vista. Dues dades a tenir en compte: d'una banda, la categorització de Balaguer com a *oppidum*, que ens fa pensar en un lloc fortificat; de l'altra, el fet que un nombre important de gent sortís davant la presència d'un màrtir cristià, no oblidem que ja en plena època de dominació islàmica. Creiem, doncs, que importants comunitats cristianes habitaven la zona en aquells moments. Aquesta tesi és reforçada per les troballes arqueològiques d'enterraments cristians datats d'aquella època en jaciments propers, com el del cementiri de Santa Coloma d'Àger.¹ Pensem, doncs, que aquest *oppidum* que esmenta el relat devia estar ubicat en el primigeni assentament conegut avui dia com pla d'Almatà, on es conserva una muralla la construcció de la qual situem en un context de segle VIII,² en el moment en què tropes àrabs i berbers remuntaven el Segre en direcció a la conquesta de la Septimània

1. Datacions de radiocarboni dutes a terme pel Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

2. J. GIRALT (1994), «Pla d'Almatà», a *Catalunya romànica*, vol. XVII: *La Noguera*, Enciclopèdia Catalana, p. 240-242.

per la ruta del riu Segre, que més de cent anys després seguirien, com ja hem vist, les restes de sant Vicenç.

Ja no tindrem més notícies de Balaguer des de les fonts llatines fins molts segles després, i serà gràcies als geògrafs i cronistes andalusins que ens n'arribaran notícies a través de les quals podrem intuir la importància de la ciutat en els segles altmedievals.

Hem de tenir en compte, però, que aquests escriptors redactaren les seves obres majoritàriament des de la llunyania, probablement utilitzant informants i, molts cops, bevent d'altres fonts escrites de l'època. Això fa que es redueixin les referències a simples mencions que ens testimonien l'existència de les ciutats i la seva situació geogràfica, o a fets puntuals en el cas de les obres redactades per cronistes o biògrafs.

Per al coneixement del cas concret de la ciutat de Balaguer, disposem dels valuosos treballs de la doctora Dolors Bramon, amb la seva compilació de textos andalusins que fan referència al territori de l'actual Catalunya dels segles VIII, IX i X,³ i dels treballs de Pere Balaña sobre les mencions a la ciutat de Balaguer i la toponímia del seu territori.⁴

A partir dels treballs d'aquests autors veurem, doncs, algunes de les mencions que més informació ens aporten sobre Balaguer i el seu territori.

Primerament ens hem de remetre a Ahmad B. Muhammad b. Musa al-Razi (888-955), que fou autor d'una història dels governants andalusins de la qual es conserven diverses traduccions. En un dels fragments en què es descriu el territori podem llegir:

E Lerida ha villas e castillos en su termino muy buenos e muy conplidos de todas sus cosas de los quales es el uno Carauinas [Corbins]. E Carauinas yaze sobre el río de Bocayra [Noguera Ribagorçana]. E el otro es el castillo que ha nombre Bolcare [Balaguer]. E Bolcare yaze sobre el río de Segre. E el otro es Fraga. E Fraga yaze sobre el río de las Olivas [Cinca]; e Fraga ha muy buena vega de muchos buenos árboles e muy buenos regantíos [...]. E el otro castillo que ha nombre Montassó que es muy fuerte lugar e muy cunplido de todas las cosas. E de Montassó a Lérida ha diez e nueve migeros [...]. E el otro castillo que ha nombre Vallena [les Avellanes] es un lugar muy plazentero e muy bien conplido. E el otro castillo ha nombre Loribas [Sant Llorenç de Montgai].⁵

El que és interessant d'aquest fragment, a banda de l'esment de Balaguer com un lloc fortificat, són les mencions a altres nuclis de població fortificats que

3. D. BRAMON (2000), *De quan érem o no musulmans: Textos del 713 al 1010*, Barcelona, Eumo.

4. P. BALAÑA (1991), «Balaguer en temps dels musulmans: notes breus (713-1106)», *Estudis La Noguera*, núm. 4, p. 35-69.

5. D. BRAMON (2000), *De quan érem o no musulmans: Textos del 713 al 1010*, p. 130-131.

configuren el terme de la ciutat. Alguns, com Corbins, les Avellanes o Sant Llorenç de Montgai, han perdurat com a nuclis de població, de vegades amb discussions fascinants entre els vilatans sobre les etimologies dels seus topònims, on no té cabuda de cap manera un possible origen àrab. En el cas de Sant Llorenç de Montgai, veiem que el topònim fou «santificat» amb la conquesta cristiana, com també ho foren altres topònims que, *a priori*, sembla que tenen un origen àrab: la serra de Sant Mamet o el cim de Sant Alís. En el text d'al-Razi trobem també esment del que actualment és un despoblat medieval: el castell i vilatge de Montessor.

Aquest panorama de castells i poblacions estructurant el territori ens situa clarament en l'ambient de territori fronterer de la Marca Superior d'Al-Andalus. Des de ben aviat els cronistes deixaren constància dels enfrontaments pel control d'aquests territoris i la situació de guerra que s'hi vivia. És el cas d'Ibn Hayyan (987-1076), cronista cordovès autor d'una recopilació en forma d'annals (*Kitab al-Muqtabis*), que recull també textos anteriors que no s'han conservat, com aquest d'al-Razi que relata, des de la perspectiva del món andalusí, la famosa batalla en què fou ferit de mort el comte Guifré el Pilós en un castell del comtat de Barcelona a mans del senyor de la Marca Superior Lubb b. Ahmad al-Qasi. El text esmenta també la construcció del castell (hisn) de Balaguer:

Digué Isa b. Ahmat: aquest any (284H 8 febrer 897 - 27 gener 898) Lubb b. Ahmad al-Qasawi, senyor de la Frontera Superior, va fer una algarada contra la fortalesa d'Aura de la jurisdicció de Barcelona, residència del tirà de Barcelona. Se n'emparà i la cremà. Castigà l'enemic en trobar-se amb Anqadid b. al-Mundir [Guifré el Pilós], pare de Sunir [Sunyer], comte d'aquella regió, a qui derrotà, tot dispersant el seu grup. Lubb, en aquell dia i en l'encontre cos a cos, encertà al tirà Guifré amb una llançada de la qual morí al cap d'uns dies. Déu hi afavorí l'acció dels musulmans. El succeí en el seu càrrec el seu germà Sunir —que Déu el maleeixi! Lubb b. Muhammad començà la construcció de la fortalesa de Balaguer al districte de Lleida l'extrema [...].⁶

Serà, doncs, el moment en què, en un turó protegit naturalment, al sud-est del pla d'Almatà, s'inicià la construcció de l'alcassaba balaguerina. En aquest moment també es projectaren dos nous barris al sud i al sud-oest del castell, que són els actuals centre històric i barri del Firal.

Un altre cronista que esmenta la ciutat és el biògraf cordovès ibn al-Faradi (962-1013), que va escriure *Kitab Tarih ulama al-Andalus*, un diccionari dels ulemes andalusins, en què explica que:

6. D. BRAMON (2000), *De quan érem o no musulmans: Textos del 713 al 1010*, p. 239-240.

Quan Said b. Musa al-Gassani, d'Elvira, tornà d'Orient s'installà a Tudela i no deixà de viure en terra de ràpites [ribat] fins que morí. Establí la residència entre Tudela i Balaguer i fou mort a la batalla d'al-Massa [Albesa] prop de la ciutat de Balaguer, el dijous en què quedaven 10 dies del mes de rabi II de l'any 393 (25 de febrer de 1003).⁷

És el primer cop que s'utilitza el terme *ciutat* per esmentar Balaguer. Aquesta menció concorda amb les troballes arqueològiques a través de les quals documentem un nucli de població ja gran, amb zones residencials, zones industrials, un alcàsser on resideix el poder, muralles, cementiris, mesquites..., tot el que cal per a la vida urbana. També és interessant la menció que es fa de la batalla d'Albesa, on morí l'ulema referenciat, ja que és l'únic esment sobre aquesta batalla que apareix en fonts andalusines. La menció a la batalla i a la «terra de ràpites», on visqué el savi, ens situa en un territori fronterer i fortificat. Recordem que, a uns pocs quilòmetres a l'est de Balaguer i dins el seu territori, hi trobem un d'aquests «ribats» que ha perdurat en la toponímia (el poble de la Ràpita, al terme municipal de Vallfogona de Balaguer) i del qual podem veure vestigis monumentals al castell que es conserva dalt del turó. La batalla d'Albesa ha generat una certa controvèrsia, tant pel que fa a la data, finalment fixada al final de l'hivern de 1003,⁸ com a l'entitat de l'enfrontament, qualificat per alguns com una baralla entre tropes locals. El fet, però, que les fonts cristianes documentin que també hi morí el bisbe Berenguer d'Elna, fill del comte Oliva Cabreta i germà petit de l'abat Oliva, en aquells moments monjo a Ripoll, fa prendre tota una altra dimensió a l'enfrontament, ja que fa pressuposar la presència dels seus germans Guifré i Bernat Tallaferro, així com dels comtes de Ribagorça (Isarn I podria haver mort també a Albesa) i Pallars, que haurien acudit a ajudar els comtes d'Urgell i Barcelona. Sembla que tot plegat responia a una incursió dels comtes catalans en terres andalusines aprofitant la mort del cabdill al-Mansur. La reacció andalusina, però, fou virulenta i el fill d'aquell, 'Abd al-Malik, emprengué una ràtzia de càstig que durant l'estiu d'aquell mateix 1003, i a través de Saragossa i Lleida, va conquerir els castells de Montmagastre (Artesa de Segre) i Meià (Vilanova de Meià) i, seguidament, arribà fins al pla d'Igualada i Castellolí.

Però Balaguer tenia una font de riquesa complementària a l'agricultura i a la ramaderia: l'extracció d'or del riu Segre. El cordovès Ibn Hazm (994-1064), autor d'obres emblemàtiques de la literatura andalusina com *El collar de la coloma*, una antologia poètica i tractat sobre la veritable essència de l'amor que redactà des de Xàtiva l'any 1023, escriví sobre aquest tema. El filòsof, teòleg, historiador, narra-

7. D. BRAMON (2000), *De quan érem o no musulmans: Textos del 713 al 1010*, p. 344-345.

8. D. BRAMON (1995), «La batalla de Albesa (25 de febrero de 1003) y la primera aceifa de 'Abd al-Malik al-Muzaffar (verano del mismo año)», *Anaquel de Estudios Árabes*, vol. VI, p. 21-27.

dor i poeta fou un personatge molt lligat als darrers califes omeies, en formar part de la noblesa cordovesa. En els tractats que escriu es fa palesa la seva disconformitat amb el nou ordre polític i s'esforça a deslegitimitzar-lo enfront del poder omeia, que considera directament vinculat a Déu. Ibn Hazm inicià, després de la fi del califat, un viatge que el va dur als diferents regnes de taifes. Caldria esbrinar, però, si el text del dictamen (*fatwà*) en què parla del riu Segre coincideix amb aquest viatge:

[...] [a al-Andalus] no hi ha ni un dirhem lícit ni cap dinar bo excepte l'or que s'extreu del riu de Lleida [...] l'or que queda en mans dels extractors, després que una part els és arrabassada mitjançant la violència, és, en efecte, tan lícit i bo com el mateix riu, però només fins al moment en què s'encunyen els dirhems i es fonen els dinars, ja que, llavors, cauen en mans dels súbdits; aquests, a canvi dels dirhems i els dinars, venen els comestibles i les provisions que només ells tenen i que només poden ser adquirits demanant-los-hi: farina, blat, ordi, faves, pèsols, lleties, mongetes, oli, olives, sal, figues, panses, vinagre i altres fruites, cotó, lli, llana, bestiar, llet, formatge, llard, nata, farratge i llenya. Els extractors d'or han de comprar tot això, sense remei, als súbdits que viuen allí i conreen la terra. D'aquesta manera, fatalment, cauen en mans dels súbdits els dirhems que no romanen molt de temps en poder seu, ja que els han d'entregar forçosament, violentament i injusta en recaptacions, com la *yiizya* de jueus i cristians. Aquesta riquesa, que els és arrabassada contra tot dret, entra en possessió del tirà que els domina i es converteix en foc. Després aquest l'entrega als fidels del seu exèrcit en els que busca enfortir el seu propi poder i la bona continuïtat del seu domini per a sotmetre els enemics i realitzar incursions i ràtzies contra els súbdits que s'allunyin de la seva obediència o contra aquells als que exigeixi submissió. I així, l'ardor d'aquell foc, de la riquesa, es duplica, perquè l'exèrcit l'utilitza per a tractar amb comerciants i artesans i es converteix, en mans dels mercaders, en escorpins, serps i escurçons. A la vegada, els mercaders compren als súbdits el que necessiten i així els dinars i els dirhems venen a ser, com podeu veure amb els vostres ulls, rodes que giren al foc de l'infern.⁹

És possible que el pas d'Ibn Hazm per terres lleidatanes tingui a veure amb l'exili que portà, a partir de 1031, el darrer califa omeia, Hixam III, justament a un castell de la zona, cedit pel rei de Saragossa Sulayman ben Hud.¹⁰ És la suda de

9. M. BARCELÓ (2010), *El sol que salí por occidente: Estudios sobre el estado omeya en al-Andalus*, València, Universitat de València, p. 205-212.

10. Segons la doctora Dolors Bramon, a qui agraïm aquestes referències, la notícia està recollida pels cronistes següents: IBN AL-ATIR, *Al-Kamil fi l-tarih*, a C. J. TORNBORG (ed.), *Ibn-el-Athiri Chronicon quod perfectissimum inscribitur*, vol. 5, Leiden, 1851-1876, p. 117. 'ABD-AL-WAHID AL-MARRAKUSI, *Al-Mu'gib fi talhis ahbar al-Magrib*, a R. P. DOZY (ed.), *The history of the Almohades, preceded by a sketch of the history of Spain, from the times of the conquest till the reign of Yusof Ibn-Téshufin, and the*

Balaguer el castell on es refugià Hixam III? Les riques decoracions del palau, elaborades per un taller procedent de Madinat al-Zahra, la ciutat califal cordovesa, així ens ho fan pensar.¹¹

Hem vist, però, com sempre que es parla de l'or del Segre, que la referència és «el riu de Lleida». En cap dels textos andalusins coneguts no es vincula directament Balaguer i les extraccions auríferes. Potser el motiu sigui, com ja hem dit, la llunyania des de la qual la majoria dels cronistes escrivien les seves obres. Hauríem de fer un salt cap a la literatura occitana posterior per trobar la relació entre la ciutat i l'or del Segre, que arribà a esdevenir un record mític, el qual trobem fossilitzat en algunes cançons de gesta del segle XIII. A l'*Anseïs de Carthage*, per exemple, s'esmenta: «N'i verroit estre ni pour l'or de Balesgués»¹² o «Ne l'atendist pour l'or de Balesgues»;¹³ a *La mort d'Aymeri de Narbonne* se cita: «Ne fust si liéé qui li donast tot l'or de Balesguez».¹⁴ També se'n fa esment en *La chanson d'Antioche*.¹⁵

El text que hem vist d'Ibn Hazm ens acosta als pagesos i als ramaders d'aquestes terres, en què descriu els productes que n'extreien. Aquesta descripció coincideix amb els resultats de les analítiques que s'han dut a terme del contingut de les sitges i pous negres de l'època excavats a la ciutat.¹⁶

Hem observat també com la ciutat de Balaguer i tot el seu territori vivien en una zona militaritzada i inestable, i que aquest fet ens explica la presència de nombroses torres de defensa disseminades, que complien la funció tant de protecció dels habitants com de vigilància. En aquest sentit es manifestava al-Himyari, geògraf del segle XV, que en el seu *Llibre del jardí flairós sobre les notícies dels països* recollí textos d'al-Idrissi (1100-1166), viatger, cartògraf i geògraf de Ceuta, el qual

history of the Almoravides by Abd-al-Wahid Al-Marrakoshi, Leiden, 1874-1885, p. 57-58 (reproducció Amsterdam, 1968); IBN HALDUN, *Kitab al-'ibar wa diwan al-muhtada wa l-habar fi ayyam al-agam wa l-barbar*, a R. P. DOZY (ed.), *Recherches sur l'histoire et la littérature de l'Espagne pendant le Moyen Age*, 3a ed., vol. 4, Leiden, 1881, p. 152-153; IBN IDARI, *Al-Bayan al-mugrib fi ahbar al-Andalus wa l-Magreb*, a G. S. COLIN i E. LÉVI-PROVENÇAL (ed.), *Al-Bayan al-mugrib fi ahbar al-Andalus wa l-Magreb*, vol. 3, París, 1930, p. 145-146 (reimpressió Beirut, 1983).

11. *Catàleg de la col·lecció de materials andalusins del Museu de la Noguera* (2010), Balaguer, Museu de la Noguera, p. 34-35.

12. J. ALTON (1892), *Anseïs von Karthago*, Gedruckt für den Litterarischen Verein in Stuttgart, Tübingen, vers 7375, p. 269.

13. J. ALTON (1892), *Anseïs von Karthago*, vers 10679, p. 385.

14. J. COURAYE DU PARC (1884), *La mort Aymeri de Narbonne: Chanson de geste*, París, versos 290-291, p. 12.

15. L. MONREAL i M. DE RIQUER (1965), *Els castells medievals de Catalunya*, vol. III, p. 89.

16. C. ALÒS, A. CAMATS, M. MONJO, E. SOLANES, N. ALONSO i J. MARTÍNEZ (2007), «El Pla d'Almatà (Balaguer, la Noguera): primeres aportacions interdisciplinàries a l'estudi de les sitges i els pous negres de la Zona 5», *Revista d'Arqueologia de Ponent* (Lleida, Universitat de Lleida), núm. 16-17, p. 145-168.

escriví una geografia per encàrrec de Roger II de Sicília, en què descrivia detalladament cada indret sobre el terreny:

Lleida és una ciutat antiga que fou edificada al costat d'un riu que ve del país de Gillikia, i que es diu Segre: és el riu d'on s'extreuen partícules d'or pur. La ciutat domina una extensa planura que s'anomena *pla de Mascançà*. La ciutat de Lleida té un territori fèrtil, malgrat que la terra de la regió veïna sigui estèril; té nombrosos jardins i fruits en abundància. Està especialitzada en el cultiu del lli, del qual hi ha moltes plantacions i és excel·lent. S'exporta a totes les regions de la zona de les Marques.

Al pla de Mascançà hi ha granges, cultius i pastures en gran nombre. Cada granja té una torre o refugi subterrani on els colons s'amaguen en cas d'atac.¹⁷

Aquest text fa, per primer cop, una descripció més acurada del territori. Veiem com posa en relleu el cultiu de lli, una producció que es mantingué, en el cas de Balaguer, pràcticament fins a mitjan segle xx. A banda de la menció, novament, de l'extracció d'or del Segre, esmenta les torres que utilitzen els pagesos com a refugi en cas d'atac. Aquestes torres foren conquerides pels comtes a partir del segle xii i algunes d'elles són l'origen de poblacions que han perdurat fins al moment actual, com és el cas de Belcaire d'Urgell, la Fuliola, Tornabous, Linyola, etc., al voltant de Balaguer. Les granges a què fa referència al-Himyari s'identifiquen amb les *almunies* que seran també conquerides a l'inici del segle xii i que són les que estructuraren el territori al voltant de la ciutat. És gràcies a la documentació de la conquesta feudal, molt més precisa que les fonts andalusines, ja que es tracta de documentació de tipus notarial i administrativa, que coneixem la presència i la ubicació d'algunes d'elles: les «turres de santa Maria», per exemple, són dues *almunies* que Ermengol IV donà l'any 1090 al monestir de Santa Maria de Gualter: «Ad ipsam Rapitam que est ante Balagarium, quam ego iam dictus Ermengaudus cepi, almunias IIas. Quas sarraceni vocant morellas et nos vocamus turre sancte Marie».¹⁸ El text deixa clar el caràcter de territori conquerit de les dues explotacions. Davant el castell de la Ràpita de Balaguer, s'ha fossilitzat una partida coneguda com a Santa Maria, que coincideix amb la ubicació que assenyalava el document. No s'hi ha localitzat, però, material arqueològic en superfície que ho confirmi.

També veiem que la noblesa de la ciutat exercia de gran propietària rural. Almenys dos personatges acumulaven una gran quantitat del territori circumdant a la medina; un és Avimoni, que apareix l'any 1076 com a senyor d'una *almunia*

17. A. J. MARTÍN DUQUE (1956), «Aragón y Navarra según el *Kitab ar-Rawd al-Mi'tar*», *Argensola: Revista del Instituto de Estudios Oscenses* (Osca), núm. 27, p. 252.

18. A. BACH (1986-1987), «Els documents del Priorat de Santa Maria de Gualter de l'Arxiu Episcopal de Solsona (segles xi-xiii)», *Urgellia* (Societat Cultural Urgel·litana), núm. 8, p. 224-227.

que comprèn una gran extensió de terrenys, des dels termes de Merita a Camarasa i entre el Segre i el camí de Balaguer fins a un punt desconegut i proper a la ciutat. El mateix senyor és reconegut com l'antic propietari de l'*almunia* d'Alcarmona, esmentada en un document de 1163. A la toponímia actual, s'ha fossilitzat el nom *La Carbona*, una partida de terrenys propers a Vallfogona de Balaguer i que creiem que cal identificar amb aquesta propietat del senyor andalusí.

Un altre noble balaguerí de qui ens consta la propietat rural d'*almunies* i horts era Iuceph Cavaller. Aquest era probablement un membre de l'aljama jueva de la ciutat, que tenia una gran extensió de terra a la zona occidental de la medina, allunyada del reg i que és esmentada com una *almunia* que inclou altres explotacions de més petites dimensions (*almunias parvulas*).¹⁹ Respecte a aquesta propietat, es van identificar les restes d'una torre rodona, coneguda com a «torre dels Erals», a Balaguer, com un element que podria formar part d'aquesta explotació.²⁰ L'*almunia* de Iuceph Cavaller comprenia terres des de la ciutat mateixa fins al riu Farfanya, i d'allí fins al Segre, i incloïa també una gran extensió de terra regada per la séquia del Cup.

S'ha fossilitzat també a la toponímia el nom *almunia de Saulo*, donada l'any 1082 pel comte Ermengol IV d'Urgell.²¹ Podria tractar-se també d'un personatge de la ciutat. Aquesta explotació, situada al marge esquerre del Segre, al nord de la ciutat, limitava amb la torre de la Plana, topònim també conservat en l'actual terme de Camarasa.

Arqueològicament, es documentaren, l'any 1994, les restes d'una *almunia* situada a l'indret de l'actual plaça del Mercadal.

Pel que fa als cultius associats a aquestes explotacions, la documentació immediata a la conquesta ens parla de vinyes, horts i fruiters.²² Les terres de secà es trobaven poblades d'oliveres, tal com consta en un document de donació de 1082, en què s'esmenta aquest cultiu a la coma d'Almacir²³ (actual partida del Macip, al nord de Balaguer).

És bàsicament a través d'aquesta documentació de conquesta, extensa i exhaustiva, que coneixem la fesomia de la ciutat de Balaguer. Els comtes d'Urgell s'afanyaren, en alguns casos fins i tot abans de materialitzar la conquesta, a repar-

19. C. BARAUT (1994-1995), «Diplomatari del monestir de Sant Sadurn de Tavèrnoles (segles IX-XIII)», *Urgellia* (Societat Cultural Urgellitana), núm. 12, p. 170-171.

20. C. ALÒS, A. CAMATS, M. MONJO i E. SOLANES (2008), «Organización territorial y poblamiento rural entorno a Madina Balagí (siglos VIII-XII)», a P. SÉNAC, *Villes et campagnes de Tarraconaise et d'al-Andalus (VIe-XIe siècles): La transition*, Tolosa, CNRS - Université de Toulouse - Le Mirail, col·l. «Mériidiennes. Études Médiévales Ibériques Villa», núm. 2, p. 157-181.

21. A. ALTISENT (1993), *Diplomatari de Santa Maria de Poblet*, vol I: *Anys 960-1177*, Poblet i Barcelona, Abadia de Poblet i Generalitat de Catalunya, col·l. «Fonts i Estudis», núm. 2, p. 43-44.

22. Vegeu, per exemple, ALTISENT (1993).

23. «[...] Et una coma ad Almacir cum olivarios qui ibidem sunt [...]» (ALTISENT, 1993, p. 43-44).

tir mesquites, terres, cases, castells, molins, séquies, etc., entre els seus cavallers o les institucions que havien ajudat a finançar aquestes guerres. Aquests documents, que ens donen límits, topònims i descripcions, ens ajuden a visualitzar la ciutat feudal en els seus inicis i el seu funcionament. En els darrers anys s'ha publicat una gran quantitat de documentació llatina medieval que fa referència a la ciutat de Balaguer i al seu territori. Han vist la llum les transcripcions dels diplomataris de Sant Pere d'Àger²⁴ i de Santa Maria de les Franqueses de Balaguer,²⁵ entre altres. Serà l'anàlisi i la contrastació d'aquests documents amb la informació arqueològica el que ens ha de permetre en un futur poder ampliar el nostre coneixement sobre la ciutat medieval de Balaguer.

CARME ALÒS TREPAT
Museu de la Noguera

24. R. CHESÉ (2011), *Collecció diplomàtica de Sant Pere d'Àger fins 1198*, Barcelona, Fundació Noguera, «Diplomataris», núm. 60 i 61.

25. J. ESCUDER (2016), *Diplomatari de Santa Maria de les Franqueses de Balaguer*, Barcelona, Fundació Noguera, coll. «Diplomataris», núm. 72.